



Główny Inspektorat Ochrony Środowiska

Monitoring gatunków zwierząt z uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000, lata 2023-2025

Sprawozdanie z monitoringu postojaka wiesiołkowca *Proserpinus proserpina* w roku 2024

Adam Malkiewicz



Gasienica postojaka wiesiołkowca *Proserpinus proserpina* (fot. Jakub Grzelak)



Sfinansowano ze środków
Narodowego Funduszu
Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej

Spis treści

I. Informacje ogólne	3
II. Region biogeograficzny kontynentalny.....	6
<i>1. Stan ochrony gatunku.....</i>	<i>6</i>
Ocena stanu parametru populacja	6
Ocena stanu parametru siedlisko.....	7
Ocena stanu parametru perspektywy ochrony	9
Ogólna ocena stanu ochrony gatunku	9
<i>2. Oddziaływania i zagrożenia wykazywane na stanowiskach</i>	<i>10</i>
Stwierdzone oddziaływania.....	10
Przewidywane zagrożenia	11
<i>3. Stosowane i zalecane działania ochronne</i>	<i>11</i>
Piśmiennictwo.....	12

I. Informacje ogólne

Kod, nazwa polska i nazwa łacińska gatunku

1076 postojak wiesiołkowiec *Proserpinus proserpina*

Region biogeograficzny

CON – region biogeograficzny kontynentalny

Koordynator główny

Paweł Adamski

Koordynator krajowy

Adam Malkiewicz

Eksperti lokalni

Artur Berezowski, Tomasz Blaik, Paweł Chmielowiec, Łukasz Dawidowicz, Jakub Grzelak, Marcin Kadej, Jarosław Kania, Jacek Kazimierczak, Adam Malkiewicz, Krzysztof Mazur, Mariusz Mleczak, Bartłomiej Pacuk, Michał Przybylski, Marcin Sielezniew, Izabela Szeląg

Eksperti dodatkowi

Artur Berezowski, Małgorzata Malkiewicz, Adam Malkiewicz, Natalia Pietraszewska, Mateusz Raczyński, Izabela Sielezniew

Informacja o ewentualnych zmianach w metodyce monitoringu

Badnia prowadzono zgodnie z metodyką opracowaną w dn. 17.06.2024:
https://siedliska.gios.gov.pl/images/pliki_pdf/publikacje/pojedyncze_metodyki_dla_gat_zwierzat/Postojak_wiesiolkowiec_metodyka_modyfikacja_17062024.pdf

Informacja o wykorzystaniu wyników z innych projektów

Nie wykorzystywano.

Stanowiska monitoringowe



Ryc. 1. Rozmieszczenie stanowisk gatunku monitorowanych w roku 2024.

W 2024 r. gatunek był monitorowany na 30 stanowiskach (polach siatki geograficznej 1x1 km, wykorzystywanej w raportowaniu dla Komisji Europejskiej). W północnej części zasięgu monitorowano 4 stanowiska w województwie podlaskim, w tym w Puszczy Knyszyńskiej (nadleśnictwo Supraśl, nadleśnictwo Knyszyn), dwa stanowiska w województwie pomorskim (nadleśnictwa: Rytel i Choczewo, Park Narodowy Bory Tucholskie – otulina)(Bąkowski 2024), jedno stanowisko w województwie zachodniopomorskim (nadleśnictwo Borne Sulinowo) i jedno w województwie kujawsko-pomorskim (Bydgoszcz) (Pacuk 2023). W środkowej części zasięgu badano dwa stanowiska w województwie lubuskim (nadleśnictwo Świebodzin i nadleśnictwo Ośno Lubuskie), jedno stanowisko w województwie wielkopolskim (Nadleśnictwo Turek), 3 stanowiska w województwie łódzkim (w tym Ogród Botaniczny w Łodzi), dwa stanowiska w województwie mazowieckim (w tym Warszawa) oraz jedno w

COPYRIGHT © GIOŚ

PRACA ZLECONA PRZEZ GŁÓWNY INSPEKTORAT OCHRONY ŚRODOWISKA

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

województwie lubelskim (Kazimierski Park Krajobrazowy). W południowej części kraju prace monitoringowe objęły 5 stanowisk w województwie dolnośląskim (w nadleśnictwach Przemków, Głogów, Jawor, Legnica i Wołów), 5 stanowisk w województwie opolskim (nadleśnictwa Brzeg, Opole, Strzelce Opolskie, Prudnik), jedno stanowisko w woj. świętokrzyskim (Nadnidziański Park Krajobrazowy) i dwa stanowiska w woj. podkarpackim (w Rzeszowie i w nadleśnictwie Kołaczyce).

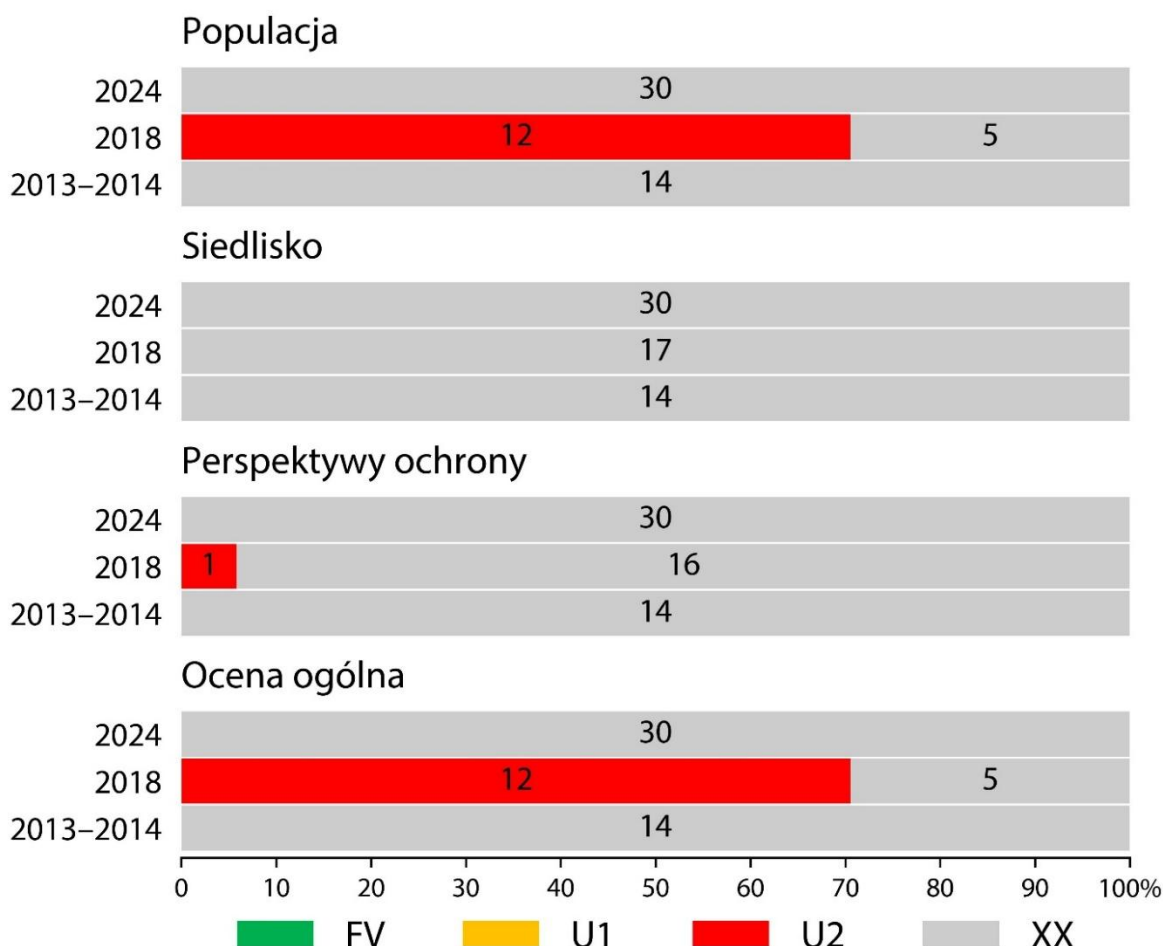
W porównaniu z poprzednim cyklem badań monitoringowych liczba stanowisk zwiększyła się do 30, czyli prawie dwukrotnie, przy czym w 2024 r. uwzględniono 9 lokalizacji monitorowanych w roku 2018.

Tab. 1. Liczba stanowisk badanych w poszczególnych cyklach prac monitoringowych.

Cykl	Rok/lata badań	Liczba monitorowanych stanowisk	Liczba nowych stanowisk
		CON	CON
2013-2014	2013-2014	14	0
2015-2018	2018	17	5
2023-2025	2024	30	21

II. Region biogeograficzny kontynentalny

1. Stan ochrony gatunku



Ryc. 2. Liczba stanowisk z daną oceną parametru i oceną ogólną stanu ochrony.

Ocena stanu parametru populacja

Koncepcja monitoringu zakłada ocenę stanu populacji wyłącznie na poziomie regionu biogeograficznego kontynentalnego (CON). Wykorzystuje się dane o charakterze jakościowym (jest/nie ma) zbierane na poszczególnych stanowiskach (wskaźnik „obecność gatunku”, którego nie ocenia się na stanowisku – por. tab. 2). Prace monitoringowe są ukierunkowane na wyszukiwanie gąsienic postojaka wiesiołkowca.

Względnie najwięcej zasiedlonych stanowisk wykryto w północnej części zasięgu, gdzie postojak wiesiołkowiec został znaleziony na 4 z 8 badanych stanowisk (50%), tj. obu stanowiskach badanych w województwach pomorskich, jednym w kujawsko-pomorskim oraz jednym ze stanowisk w województwie podlaskim, tj. w Piaskach koło

COPYRIGHT © GIOŚ

PRACA ZLECONA PRZEZ GŁÓWNY INSPEKTORAT OCHRONY ŚRODOWISKA

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

Tykocina. Nie potwierdzono występowania gatunku w Puszczy Knyszyńskiej oraz w okolicach Łomży, gdzie weryfikowano stare dane o rozmieszczeniu gatunku. W pasie centralnym województw obejmującym woj. lubuskie, wielkopolskie, łódzkie, mazowieckie i lubelskie, potwierdzono obecność gatunku tylko na 3 z 9 stanowisk (33,3%). Natomiast w południowej części zasięgu w trakcie monitoringu gatunek został znaleziony jedynie na 1 z 13 stanowisk (15,3%). Po uwzględnieniu danych z innych źródeł (zaobserwowanie osobników dorosłych w maju 2024 na stanowiskach Opole-Krzanowice oraz Rzeszów – Budziwój) udział pozytywnych stwierdzeń gatunku wzrósłby w tym regionie do 23%.

W przypadku 9 lokalizacji badanych powtórnie, w 2024 r. obecność postojaka wiesiołkowca wykryto na stanowiskach Łódź-Ogród Botaniczny oraz Słup (badania w 2018 nie wykazały tam jego obecności), a z kolei w roku 2024 nie potwierdzono występowania postojaka na stanowiskach Umieszcz – Czelusin i Winiary 1 (w 2018 r. były to jedyne badane stanowiska z wykazanym gatunkiem).

Łącznie w trakcie prac monitoringowych, obecność gatunku wykryto na zaledwie 8 z 30 badanych stanowisk (ok. 26.6%). Uwzględniając dane spoza monitoringu PMŚ, w 2024 r. gatunek stwierdzono na 1/3 badanych stanowisk, co jest równoznaczne ze złą oceną stanu populacji (U2) w regionie biogeograficznym kontynentalnym (<50% stanowisk monitoringowych – kwadratów 1x1 km – z potwierdzoną obecnością gatunku). Podobna ocena była w poprzednim badaniu, aczkolwiek wykrywalność gatunku w badaniu w 2024 r. okazała się znacznie wyższa niż w roku 2018, kiedy to obecność postojaka wiesiołkowca stwierdzono tylko na 2 spośród 17 badanych stanowisk (11,7%).

Ocena stanu populacji gatunku w regionie kontynentalnym: U2

Tab. 2. Zestawienie ocen wskaźników stanu populacji.

Wskaźnik	Liczba stanowisk z oceną			
	FV	U1	U2	XX
obecność gatunku	0	0	0	30

Ocena stanu parametru siedlisko

Koncepcja monitoringu nie zakłada oceny stanu siedliska ani na poszczególnych stanowiskach (por. tab.3), ani na poziomie regionu biogeograficznego, gdyż preferencje gatunku co do siedliska są nadal nierozpoznane. Nie wiemy, jakie czynniki decydują o zasiedlaniu stanowisk.

W trakcie prac monitoringowych notuje się tylko informacje na temat potencjalnych roślin pokarmowych gąsienic („baza pokarmowa”) i potencjalnych roślin nektarodajnych postaci dorosłych motyla („rośliny nektarodajne”).

COPYRIGHT © GIOŚ

PRACA ZLECONA PRZEZ GŁÓWNY INSPEKTORAT OCHRONY ŚRODOWISKA

SFINANSOWANO ZE ŚRODKÓW NARODOWEGO FUNDUSZU OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

W przypadku charakterystyki „baza pokarmowa”, szacuje się w 3-stopniowej skali zasoby roślin pokarmowych gąsienic badanego gatunku. Mogą to być różne gatunki wiesiołka *Oenothera* sp. i wierzbownic *Epilobium* sp., wierzbówka kiprzyca *Epilobium angustifolium*, a także krwawnica pospolita *Lythrum salicaria*. Określa się, które z nich występują na badanym stanowisku i czy występują pojedynczo, w małych skupieniach, czy w zwartych płatach (Malkiewicz i Sielezniew 2024). Najliczniej stwierdzanymi okazały się dwa pierwsze rodzaje roślin, a wśród nich wiesiołek dwuletni *Oenothera biennis* oraz wierzbownica kosmata *Epilobium hirsutum*. Pierwszy rodzaj *Oenothera* sp., na 5 z 30 stanowisk występował w płatach (2 pkt.), na 6 – w małych skupieniach (1 pkt.), na 3 – pojedynczo, a na 13 - nie stwierdzono go (0 pkt.). Drugi rodzaj – *Epilobium* sp., na 6 z 30 występował w płatach (2 pkt.), na 5 – w małych skupieniach (1 pkt.), na 4 – pojedynczo, a na 11 – nie został stwierdzony (0 pkt.).

Na pozostałych stanowiskach najczęściej odnotowanym gatunkiem była wierzbownica kosmata *Epilobium hirsutum*, i jest ona najczęściej wykorzystywana przez samice postojaka jako roślina żywicielska do składania jaj (w 2024 – 4 stwierdzenia, w 2018 – 2 stwierdzenia). Z czterech stanowisk raportowano też obecność wierzbówki kiprzyca *Epilobium angustifolium* (1 gąsienica na 1 stanowisku), na 7 obecność małych skupisk krwawnicy pospolitej *Lythrum salicaria*. Jednokrotnie odnotowano też obecność wierzbownicy gruczołowatej *Epilobium ciliatum*.

W przypadku charakterystyki „rośliny nektarodajne” identyfikuje się potencjalne rośliny nektarodajne na stanowisku. W efekcie prac monitoringowych w 2024 r. wśród potencjalnych roślin nektarodajnych dla dorosłych motyli najczęściej wymieniano takie rośliny, jak: żmijowiec zwyczajny *Echium vulgare* (21 stanowisk), wiesiołek dwuletni *Oenothera biennis* (19), wyka *Vicia* sp. (15), koniczyna *Trifolium* sp. (11), mydlnica lekarska *Saponaria officinalis* (10), nostrzyk biały *Melilotus alba* (10), bniec biały *Silene alba* (6), lepnica zwisła *Silene nutans* (4). Pozostałe rośliny wymienione zostały na pojedynczych stanowiskach.

Aktualnie nie jest możliwe traktowanie badanych charakterystyk jako wskaźników stanu siedliska, ani ich zwaloryzowanie.

Obecny stan wiedzy nie pozwala na ocenę stanu siedliska w skali regionu biogeograficznego, stąd ocena XX – stan nieznany, podobnie jak w poprzednim badaniu.

Ocena stanu siedliska w regionie kontynentalnym: XX

Tab. 3. Zestawienie ocen wskaźników stanu siedliska.

Wskaźnik	Liczba stanowisk z oceną			
	FV	U1	U2	XX
baza pokarmowa	0	0	0	30
rośliny nektarodajne	0	0	0	30

Ocena stanu parametru perspektywy ochrony

Nie ocenia się perspektyw ochrony w skali poszczególnych stanowisk. Można jednak podjąć próbę ich oceny w skali regionu biogeograficznego. Biorąc pod uwagę szerokie rozmieszczenie gatunku, pewną tendencję do ekspansji na północ (Pittaway 1997-2024), oraz brak istotnych zagrożeń, perspektywy ochrony można by ocenić ekspercko jako właściwe. Przy tym należy zaznaczyć, że ocena ta jest mniej jednoznaczna dla południowej i środkowej części kraju, gdzie gatunek był na ogół częściej spotykany, gdzie czynniki determinujące jakość siedliska (tj. rośliny żywicielskie i nektarodajne) są nieco lepiej rozpoznane, a jednak wykrywalność gatunku w badaniu w 2024 r. okazała się tam bardzo niska. Znacznie wyższa okazała się natomiast wykrywalność gatunku w północnej Polsce, co mogło wynikać z faktu, że badano tam głównie stanowiska, gdzie istnieje ciągłość obserwacji postojaka w okresie poprzedzającym obecny monitoring (niedawno odkryte stanowiska, w odróżnieniu od południowej Polski). Na południu kraju w dużej mierze badano stanowiska, gdzie gatunku nie notowano od kilku lub nawet kilkunastu lat. Postojak mógł się stamtąd wycofać, na co najczęściej ma wpływ sukcesja wtórna, czyli wzrost zacienienia stanowisk. Wydaje się, że gatunek będzie coraz częściej spotykany w pasie krain i regionów północy kraju, nawet z Pobrzeżem Bałtyku, gdzie został pierwszy raz wykryty już w roku 2005 (Wąsala 2007). Sprzyjają temu zmiany klimatu, a coraz częstszym ich skutkiem są stwierdzenia pojedynczych osobników daleko na północy Europy, np. w rejonie Sankt Petersburga i w Szkocji (Pittaway 1997-2024).

Ocena perspektyw ochrony gatunku w regionie kontynentalnym: FV

Ogólna ocena stanu ochrony gatunku

W świetle wyników monitoringu stan postojaka wiesiołkowca w regionie biogeograficznym kontynentalnym należałoby ocenić jako zły (U2), zgodnie z oceną stanu populacji. Udział stanowisk z potwierdzoną obecnością gatunku był znacznie poniżej 50%, choć zdecydowanie wyższy niż w badaniu w 2018 r.

Jednak można mieć wątpliwości, czy należy ocenić stan gatunku jako zły, biorąc pod uwagę następujące przesłanki: rozmieszczenie gatunku jest szerokie, wykrywane są nowe stanowiska i zaznacza się pewna tendencja do ekspansji na północ; gatunek jest

trudno wykrywalny i niestwierdzenie go w miejscu, gdzie wcześniej występował, nie oznacza, że go tam rzeczywiście nie ma albo że już tam nigdy nie wróci (może też aktualnie występować gdzieś w okolicy „starego miejsca”). Postojak wiesiołkowiec znany jest z tego, że niekoniecznie występuje gdzieś stale. Prawdopodobnie jest to gatunek o populacjach nietrwałych, których wykrywanie zależy od szeregu czynników, w tym nieprzewidywalnych warunków pogodowych w danym sezonie, na co zwracano uwagę już w poprzednim badaniu. Biorąc więc pod uwagę słabą wykrywalność gatunku i efemeryczność występowania, być może należałoby zrewidować przyjętą waloryzację stanu populacji postojaka w oparciu o dane ze stałych stanowisk, a stan ochrony gatunku określić jako nieznany, podobnie jak w roku 2018.

Kierunek zmian jest niepewny. Na pewno nie ma powodów, by ocenić go jako pogarszający się. Nie ma też twardych dowodów, że się poprawia. Wydaje się, że można go określić jako co najmniej stabilny.

Ogólna ocena stanu ochrony gatunku w regionie kontynentalnym: XX

Kierunek zmian: stan stabilny

2. Oddziaływania i zagrożenia wykazywane na stanowiskach

Stwierdzone oddziaływania

Najczęstsze zidentyfikowane oddziaływania były związane z sukcesją siedlisk i wpływem problematycznych gatunków rodzimych (30%). Kolejne to wpływ nierodzimych gatunków zaborczych, czyli inwazji roślinnych (26,6% stanowisk), w tym na większości z nich stanowiły one poważny problem (oddziaływanie negatywne). W większości przypadków (7) wpływ sukcesji oraz problematycznych gatunków rodzimych określano jako negatywny, a jedynie w 2 przypadkach jako neutralny lub nieznany. W kategorii rolnictwo wymieniano: nawożenie (nawozy sztuczne); stosowanie biocydów, hormonów i substancji chemicznych; koszenie/ścińnięcie trawy; zmianę sposobu uprawy; intensyfikację rolnictwa; inne rodzaje praktyk rolniczych, nie wymienione powyżej; nieintensywny wypas bydła (oddziaływanie pozytywne). W trzech przypadkach pojawiły się oddziaływania hydrologiczne jak: zasypywanie terenu, melioracje i osuszanie – ogólnie; zaniechanie gospodarki wodnej; zatopienie i inne spowodowane przez człowieka zmiany stosunków wodnych.

W pięciu przypadkach jako istotne oddziaływanie zaznaczono kopalnie odkrywkowe oraz wydobywanie piasku i żwiru. Dwa stanowiska oceniono pod tym względem negatywnie, dwa neutralnie, a jedynym pozytywnym przykładem raportowanym dla takiego stanowiska był Gogolin, gdzie „stanowisko jest usytuowane w starym kamieniołomie skał wapiennych, co sprzyja wykształcaniu się dogodnych siedlisk dla rozwoju gatunku”. Kolejną grupą oddziaływań istotnych dla postojaka są transport

i sieci komunikacyjne. Tutaj wykazano znaczenie dróg i autostrad (4 stanowiska), dróg kolejowych (3 stanowiska) oraz ścieżki, szlaki piesze, szlaki rowerowe (2) kwalifikowane jako oddziaływania neutralne lub nieznane, oprócz pierwszej kategorii, traktowanej neutralnie lub negatywnie. Na trzech stanowiskach zaznaczono presję pod budownictwo: tereny zurbanizowane, tereny zamieszkane; nieciągła miejska zabudowa oraz budownictwo mieszkaniowe i handlowe. Ponadto w przypadku pojedynczych stanowisk zwrócono uwagę na niekorzystny wpływ oddziaływań: wydeptywanie, nadmierne użytkowanie; turystyka piesza, jazda konna i jazda na pojazdach niezmotoryzowanych; sporty i różne formy czynnego wypoczynku rekreacji, uprawiane w plenerze. Inną, ale zbliżoną kategorią były: wypalanie, wandalizm, odpadki i odpady stałe, pozbywanie się odpadów z gospodarstw domowych/obiektów rekreacyjnych.

Przewidywane zagrożenia

W przypadku 5 stanowisk zagrożeń nie stwierdzono lub były one nieznane. Na 30% stanowisk przewidywane zagrożenia były związane z rolnictwem. Na 10 stanowiskach sygnalizowano zmianę składu gatunkowego (sukcesję), problematyczne gatunki rodzime lub obce/inwazyjne (33%). W 5 przypadkach (16,5%) upatrywano zagrożenia z powodu wydobywania piasku i żwiru (żwirownie) oraz innych kopalni odkrywkowych. Różnego rodzaju zanieczyszczenia (w tym światłem i hałasem) przewidywano na 7 stanowiskach, ale najczęściej to pozbywanie się odpadów z gospodarstw domowych/obiektów rekreacyjnych. Podobnie na 6 stanowiskach zagrożeń upatrywano w drogach i autostradach, a także rajdowym kierowaniu pojazdami zmotoryzowanymi (motocross i kłady). W 7 przypadkach wymieniano także wydeptywanie, nadmierne użytkowanie; ścieżki, szlaki piesze, szlaki rowerowe; inne rodzaje sportu i aktywnego wypoczynku oraz inne rodzaje aktywności człowieka. Pozostałe rodzaje zagrożeń wymieniano pojedynczo.

3. Stosowane i zalecane działania ochronne

Nie ma danych, aby na jakimkolwiek stanowisku były stosowane zabiegi ochronne pod kątem postojaka wiesiołkowca. Należy jednak zauważyć, że gatunek ten nie jest przedmiotem ochrony dla obszarów Natura 2000 i w związku z tym nie jest ujmowany w stosownych planach zadań ochronnych.

Piśmiennictwo

1. Bąkowski M. 2024. Rzadko spotykane oraz nowe dla województwa pomorskiego gatunki motyli (Lepidoptera) odnotowane w Parku Narodowym „Bory Tucholskie”. *Acta Entomologica Silesiana*, 32: (online 002): 1–6.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10513154>
2. Malkiewicz A., Sielezniew M. 2024. Modyfikacja metodyki monitoringu opublikowanej w Malkiewicz A. 2015. Postojak wiesiołkowiec *Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772). W: Makomaska-Juchiewicz M., Bonk M. (red.) 2015. Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część II. GIOŚ, Warszawa.
3. Pacuk B. 2023. Nowe stanowisko postojaka wiesiołkowca *Proserpinus proserpina* (PALLAS, 1772) (Lepidoptera: Sphingidae) w północnej części Polski. *Wiad. entomol.* 42; online 3N: 3–5. DOI: 10.5281/zenodo. 7652893
4. Pittaway A.R. 1997-2024. Sphingidae of the Western Palaearctic,
<https://tpittaway.tripod.com/sphinx/list.htm>
5. Wąsala R. 2007. Postojak wiesiołkowiec – *Proserpinus proserpina* (Pallas, 1772) (Lepidoptera: Sphingidae) na wydmie polskiego wybrzeża Bałtyku. *Wiad. entomol.* 26: 57.